

ՀԵՏԱԶՈՏԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔ

Թեմա՝ «Վաղ նախադպրոցական տարիքի երեխաների
հոգեբանական առանձնահատկությունները»

Դավթյան Արմենուհի Միշիկի

«Դարպասի մանկապարտեզ» ՀՈԱԿ

ԵՐԵՎԱՆ 2023

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Ներածություն.....	էջ 2
Գլուխ 1.1. Վաղ տարիքի երեխաների հոգեբանա-մանկավարժական բնութագիրը.....	էջ 4
1.2. Հաղորդակցության դերը վաղ նախադպրոցականի հոգեկան զարգացման մեջ.....	էջ 8
1.3. Վաղ նախադպրոցական տարիքի երեխաների և մեծահասակների միջև հաղորդակցության առանձնահատկությունները.....	էջ 10
1.4. Վաղ նախադպրոցական տարիքի երեխաների հաղորդակցության առանձնահատկությունների էմպիրիկ ուսումնասիրություն.....	էջ 14
Եզրակացություն.....	էջ 17
Գրականության ցանկ	էջ 19

ՆԵՐԱԾՈՒԹՅՈՒՆ

Թեմայի արդիականությունը. Նախադպրոցական տարիքում երեխան ակտիվորեն ուսումնասիրում է իրեն շրջապատող աշխարհը, ստանում և համախմբում է նոր փորձառություններ, սովորում է հարաբերություններ կառուցել կյանքի տարբեր ոլորտներում:

Նախադպրոցական տարիքի երեխայի զարգացման ամենակարևոր փուլը նրա սոցիալականացումն է, որը, առաջին հերթին, կապված է մեծահասակների և շրջապատող երեխաների հետ շփման հետ: Այս ժամանակահատվածում երեխայի համար առավել կարևոր են ընտանիքը և մանկապարտեզը: Սովորաբար երեխան հարմարվում է իր ընտանիքով շրջապատված կյանքին: Որքան փոքր է երեխան, այնքան ավելի կարևոր է այս գործընթացը նրա հետագա զարգացման համար: Ծնողները մեծ դեր են խաղում աշխարհի պատկերացում ստեղծելու գործում, որը թույլ կտա երեխային ի վերջո մտնել իրեն շրջապատող աշխարհ և գտնել իր տեղը այլ մարդկանց մեջ:

Երեխան ժամանակի ընթացքում հասունանում և փոխվում է, հետևաբար ծնողի և երեխայի հարաբերությունները նույնպես պետք է զարգանան: Այնուամենայնիվ, ծնողները հաճախ փորձում են երեխայի հետ շփվել այնպես, ինչպես արդեն սովոր են, ինչը հանգեցնում է ընտանիքում թյուրիմացությունների ու կոնֆլիկտների: Ընտանիքում և դրանից դուրս հարաբերությունները փոխկապակցված են, և դա հանգեցնում է իր և այլ մարդկանց հետ կապված խնդիրների, որոնք երեխայի մոտ կարող են դրսևորվել հուզական ապրումների կամ վատագույն դեպքում՝ հիվանդությունների տեսքով:

Նախադպրոցական տարիքը այն տարիքն է, երբ ի հայտ են գալիս կրթական գործունեության սկզբնական ձևերը: Երեխան արդեն կարող է սովորել մեծի օգնությամբ, սակայն հաշվի առնելով այն, որ ուսուցումն իրականացվում է ըստ նրա մտավոր զարգացման մակարդակի: Այս տարիքում է, որ սկսում է ձևավորվել երեխայի անհատականությունը, ի հայտ են գալիս աշխարհայացքի հիմքերը՝ գաղափարներ սեփական անձի, բնության և մեզ շրջապատող աշխարհի մասին:

Այս պահին աշխարհի բազմաթիվ հոգեբանների ուշադրությունը հրավիրվել է վաղ մանկության խնդիրների վրա, քանի որ երեխայի կյանքի առաջին տարիները համարվում են ամենահինտենսիվ և բարոյական զարգացման շրջանը, երբ երեխայի ապագան մեծապես կախված է այն պայմաններից, որոնցում այն տեղի է ունենում:

Ուսումնասիրության առարկան՝ նախադպրոցական տարիքի երեխաների հոգեբանական բնութագրերը

Աշխատանքի նպատակն է՝ դիտարկել նախադպրոցական տարիքի երեխաների զարգացման հոգեբանական առանձնահատկությունները:

Նպատակից էլնելով՝ մեր առջև դրված են հետևյալ խնդիրները.

- 1) նախադպրոցական տարիքի երեխաների հոգեբանական բնութագրերը
- 2) նախադպրոցական տարիքում երեխաների հուզական զարգացման առանձնահատկությունները
- 3) հաշվի առնել երեխայի անհատականության ձևավորման պայմանները, հուզական վերաբերմունքն իր և իր շրջապատի երեխաների նկատմամբ.
- 4) եզրակացություններ անել խնդրի զարգացման աստիճանի, դրա լուծման առավել համարժեք մոտեցումների և ուսումնասիրության հեռանկարների մասին:

ԳԼՈՒԽ 1. ՎԱՂ ՏԱՐԻՔԻ ԵՐԵՔ ԵՐԵՄԱՆԵՐԻ ՀՈԳԵԲԱՆԱ-ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Վաղ տարիքը մեկից երեք տարեկան շրջանն է, որը բնութագրվում է երեխայի կողմից շրջապատող աշխարհի ակտիվ ուսումնասիրությամբ: Այս մի քանի տարիների ընթացքում շատ որակական փոփոխություններ են տեղի ունենում ինչպես երեխայի ֆիզիկական, այնպես էլ մտավոր զարգացման մեջ, ուստի ծնողների համար կարևոր է ուշադրություն դարձնել հիմնական կետերին և ստեղծել անհրաժեշտ պայմաններ նոր հմտությունների արդյունավետ զարգացման համար:

Վաղ տարիքի տարբերակիչ հատկանիշներն են.

- երեխայի աճի և ֆիզիկական զարգացման տեմպերը փոքր-ինչ նվազում են նորածնային տարիքի համեմատ,

- գլխուղեղի կեղևի զգայական և շարժողական գոտիները ինտենսիվորեն հասունանում են, ավելի հստակ դրսևորվում է ֆիզիկական և նյարդահոգեբանական զարգացման միջև կապը,

- մեծանում է նյարդային պրոցեսների շարժունակությունը, բարելավվում է դրանց հավասարակշռությունը,

- ակտիվ արթնության ժամանակահատվածը մեծանում է (մինչև 4 - 4,5 ժամ),

- օրգանիզմը ավելի լավ է հարմարվում շրջակա միջավայրի պայմանների, տիրապետում է հիմնական կենսական շարժումներին (քայլել, վազել, խոզանակել, առարկաներ վարել);

- հիգիենայի և ինքնասպասարկման տարրական հմտություններ,

- ակտիվորեն հետաքրքրված է իրեն շրջապատող աշխարհով, հարցեր է տալիս, շատ է փորձարկումներ անում և ակտիվորեն դիտում, դրված են տեսողական, փոխաբերական մտածողության հիմքերը,

- մայրենի լեզվի իմացություն, օգտագործում է հիմնական քերականական կատեգորիաները և առօրյա խոսքի բառապաշարը¹,

¹ Смирнова Е.О. Психология ребенка. — М.: Школа-Пресс, 1997.

- հետաքրքրություն է ցուցաբերում մեկ այլ անձի նկատմամբ, վստահում է նրան, ձգտում է շփվել և շփվել մեծահասակների և հասակակիցների հետ.

- գիտակցում է իր սեռը («Ես տղա եմ», «Ես աղջիկ եմ»);

- զգում է մեծահասակների հետ հուզական շփումների ավելացված կարիք, հատակ արտահայտում է իր զգացմունքները,

-ի հայտ է գալիս 3 տարեկան երեխայի հիմնարար բնութագիրը («Ես ինքս», «Ես կարող եմ»), որն արտահայտվում է անկախության և նախաձեռնողականության մեջ.

- երեխաների մոտ ձևավորվում է արդյունքների հասնելու ցանկություն, իրենց գործունեության արդյունք:

Լ.Ս. Վիգոտսկին մտավոր զարգացման պարբերականացման խնդրին մոտեցել է մշակութային-պատմական (մասնավորապես պատմական) մոտեցման դիրքից՝ անհատականության տարիքային փոփոխություններին: Ըստ Լ.Ս. Վիգոտսկու, մարդու օնտոգենետիկ զարգացման ժամանակաշրջանները անքակտելիորեն կապված են նրա զարգացման հատուկ պատմական իրավիճակի (զարգացման սոցիալական իրավիճակի) հետ: Ըստ Վիգոտսկու դասակարգման իրական հիմքը միայն զարգացման ներքին (հոգեբանական) փոփոխություններն են, քանի որ միայն ներքին փոփոխությունները, և ոչ արտաքինը, հնարավորություն են տալիս օբյեկտիվորեն որոշել երեխայի զարգացման ժամանակաշրջանները:

Մանկական հոգեբանության մեջ ամենակարևորը մի տարիքից (կամ ժամանակաշրջանից) մյուսին անցումները հասկանալն է: Դ.Բ. Էլկոնինը տարիքը սահմանել է որպես համեմատաբար փակ շրջան, որի նշանակությունը որոշվում է հիմնականում երեխայի զարգացման ընդհանուր կորի վրա նրա տեղով: Յուրաքանչյուր տարիք բնութագրվում է հետևյալ հիմնական ցուցանիշներով.

1) զարգացման որոշակի սոցիալական իրավիճակ՝ հարաբերությունների այն հատուկ ձևը, որի մեջ երեխան մտնում է մեծահասակների հետ տվյալ ժամանակահատվածում,

2) գործունեության հիմնական կամ առաջատար տեսակը,

3) զարգացման այս փուլում ձեռք բերված հիմնական մտավոր նոր կազմավորումները (անհատական հոգեկան գործընթացներից մինչև անհատականության գծեր):

Կյանքի առաջին երկու տարիներին երեխաների ֆիզիկական և նյարդահոգեբանական զարգացումը բնութագրվում է արագ տեմպերով²:

Այս ժամանակահատվածում երեխայի հասակը և քաշը ինտենսիվորեն աճում են (հատկապես առաջին տարում), ինտենսիվ զարգանում են մարմնի բոլոր գործառույթները: Մեկ տարեկանում երեխան տիրապետում է ինքնուրույն քայլելուն: Կյանքի երկրորդ և երրորդ տարիներին նրա հիմնական շարժումները բարելավվում են, և նա սկսում է համակարգել իր շարժիչ գործունեությունը շրջապատողների հետ: Վաղ տարիքում տեղի է ունենում սեփական մարմնի ակտիվ տիրապետում:

Վաղ տարիքում պասիվ բառապաշարն արագ է աճում: Երկու տարեկանում երեխան հասկանում է գրեթե բոլոր բառերը, որոնք արտասանում է մեծահասակը շրջապատող աշխարհի առարկաները անվանելիս: Ինտենսիվ զարգանում է նաև ակտիվ բառապաշարը: Եթե մեկ տարեկան երեխայի ակտիվ բառապաշարը, որպես կանոն, պարունակում է 10-12 բառ, ապա երկու տարեկանում նրանց թիվը հասնում է 200-300-ի, իսկ երեքում՝ մինչև 1500 բառի: Փոքր երեխայի մտավոր գործառույթների զարգացման մեջ գերակշռում է ընկալումը: Երեխան մաքսիմալ կապված է ներկա իրավիճակի հետ, նրա ողջ վարքը իմպուլսիվ է. ոչինչ, որ գտնվում է տեսողական իրավիճակից դուրս, նրան չի գրավում:

Վաղ տարիքում նկատվում են երևակայության տարրական ձևեր, ինչպիսին է սպասումը, բայց ստեղծագործական երևակայությունն դեռ չկա, երեխան չի կարողանում ստել կամ ինչ-որ բան հորինել: Այս ժամանակահատվածում հիշողությունը ներառված է ակտիվ ընկալման գործընթացում: Հիմնականում սա ճանաչում է, թեև երեխան կարող է ակամա վերարտադրել այն, ինչ տեսել և լսել է: Այս տարիքային շրջանում մտածելն ակնհայտորեն արդյունավետ է:

Առաջատար ձեռքբերումներ (նոր ձևավորումներ) վաղ մանկության մեջ գործունեության, ճանաչողության և անհատականության ոլորտներում:

² Смирнова Е.О. Особенности общения с дошкольниками. — М.: Издательский центр «Академия», 2000. — 160 с.

- ձևավորվում է օբյեկտիվ գործունեությունը, զարգանում է հաղորդակցությունը մեծահասակների հետ, սկսվում է հաղորդակցությունը հասակակիցների հետ, առաջանում են խաղային և արդյունավետ գործունեության նախադրյալներ,

- օբյեկտիվ ընկալումը ձևավորվում է որպես նպատակային ճանաչողական գործառույթ, յուրացվում են մտածողության տեսողական ձևերը (տեսողական-արդյունավետ և տեսողական-փոխաբերական), առաջանում է երևակայություն և գիտակցության նշան-խորհրդանշական գործառույթ, երեխան անցնում է ակտիվ խոսքի.

- առաջանում է անձնական գործողություն և անձնական ցանկություն, ձևավորվում է իրականության նկատմամբ օբյեկտիվ վերաբերմունք, հիմնական նոր ձևավորումը հպարտությունն է սեփական ձեռքբերումներով, «ես ինքս» գիտակցությունը:

Այսպիսով, վաղ տարիքը մեկ տարեկանից մինչև 3 տարի ընկած ժամանակահատվածն է: Այս պահին երեխաների մտավոր զարգացման մեջ տեղի են ունենում ամենակարևոր փոփոխությունները՝ ձևավորվում է մտածողություն, ակտիվորեն զարգանում է շարժիչ ոլորտը և ի հայտ են գալիս անհատականության առաջին կայուն հատկությունները: Երեք տարին այն նշաձողն է, որով ավարտվում է վաղ մանկությունը և սկսվում է նախադպրոցական տարիքը:

1.2. Հաղորդակցության դերը վաղ նախադպրոցականի հոգեկան զարգացման մեջ

Կյանքի առաջին երեք տարիները չափազանց կարևոր և պատասխանատու փուլ են երեխայի զարգացման մեջ: Այս ժամանակահատվածում կա նախադրյալների ձևավորման առավելագույն արագություն, որոնք որոշում են օրգանիզմի հետագա զարգացումը: Այս տարիքում հիմք են դրվում երեխայի բոլոր մտավոր գործառույթների հաջող զարգացմանը, ինչպես նաև հիմնարար անհատական ձևավորումներին, ինչպիսիք են ընդհանուր ինքնագնահատականը, մարդկանց նկատմամբ վստահությունը, հետաքրքրությունը շրջապատող աշխարհի նկատմամբ և այլն:

Բացի այդ, վաղ տարիքը շտկման ավելի մեծ հնարավորություններ է տալիս երեխայի հոգեկանի ավելի մեծ պլաստիկության և երեխայի մտավոր զարգացման օպտիմալացմանն ուղղված ազդեցությունների նկատմամբ զգայունության պատճառով: Հետեւաբար, վաղ նախադպրոցական տարիքի երեխայի զարգացման հնարավոր շեղումների ժամանակին հայտնաբերումը չափազանց կարևոր է: Եթե ուղղիչ միջոցառումները սկսենք արդեն մանկուց, ապա հնարավորություն կա վերացնել բոլոր խնդիրները մինչև նախադպրոցական և տարրական դպրոցական տարիքը, ինչը, համապատասխանաբար, կկանխի հետագա շեղումների առաջացումը:

Հաղորդակցությունը անհրաժեշտ պայման է անձի ձևավորման, նրա գիտակցության և ինքնաճանաչման համար: Բհարկե, հաղորդակցությունը վճռորոշ է երեխայի զարգացման համար:

Փոքր երեխայի համար ավագի հետ շփումը միակ հնարավոր համատեքստն է, որտեղ նա հասկանում և «յուրացնում» է այն, ինչ մարդիկ նախկինում ձեռք են բերել: Այդ իսկ պատճառով հաղորդակցությունը երեխաների ընդհանուր մտավոր զարգացման ամենակարևոր գործոնն է³:

³ Смирнова Е.О. Психология ребенка. — М.: Школа-Пресс, 1997.

Երեխաների զարգացման վրա ազդող հաղորդակցության ուղիներից մեկը երեխայի փորձի հարստացումն է:

Մեծահասակը երեխաներին ծանոթացնում է գրքերի հետ, տանում նրանց իր հետ ճամփորդությունների, նա բացում է նրանց համար երաժշտության աշխարհը, թույլ է տալիս երեխաներին զգալ մխիթարության քաղցրությունը, առաջին անգամ բացահայտել փոխըմբռնման բերկրանքը, կարեկցանքից անհամեմատելի բավարարվածությունը: համայնքի զգացում, նրանց կարծիքների և գնահատականների համընկնում իմաստունների և շատ ավելի փորձառու տարեց մարդու տեսակետների հետ:

Հաղորդակցության մեջ մեծահասակները հաճախ երեխաների առջև խնդիր են դնում յուրացնել որոշ նոր գիտելիքներ, նոր հմտություն: Խնդիրը լուծելու հարցում պնդելով՝ մեծերն ապահովում են, որ երեխան հաղթահարի այն: Որպես օրինակ կարող ենք անդրադառնալ խոսքի տիրապետմանը: Հաղորդակցման մեջ մեծահասակի առաջադրած առաջադրանքը հեշտությամբ ընդունվում է երեխայի կողմից և հաղորդակցության մեջ նա էներգիա է ներգրավում այն լուծելու համար:

Երեխաների հոգեկանի զարգացման վրա ազդող հաղորդակցության հաջորդ ձևը երեխայի ջանքերն ուժեղացնելն է, աջակցելը և ուղղելը: Երեխաների մտավոր զարգացման վրա հաղորդակցվելու ամենակարևոր ձևն այն է, որ երեխան, շփվելով մեծահասակի հետ, հետևում է նրա գործունեությանը և դրանցից օրինակներ վերցնում: Բայց երեխաների վրա, անկասկած, ազդում է նաև իրենց հասակակիցների հետ շփումները:

1.3. Վաղ նախադպրոցական տարիքի երեխաների և մեծահասակների միջև հաղորդակցության առանձնահատկությունները

Մեծահասակների հետ շփումը բացառիկ ազդեցություն ունի երեխաների զարգացման վրա, հատկապես կյանքի առաջին յոթ տարիներին: Հաղորդակցության իմաստը դառնում է ավելի ու ավելի բարդ և խորը, քանի որ հարստանում է երեխայի մտավոր կյանքը, ընդլայնվում է նրա հարաբերությունները աշխարհի հետ և հայտնվում են նոր կարողություններ:

Հաղորդակցության դրական ազդեցության հիմքը երեխաների զարգացումն արագացնելու ունակությունն է: Երեխաների հաղորդակցական փորձի հարստացումը թույլ է տալիս հաղթահարել կյանքի հանգամանքների անբարենպաստ ազդեցությունը և վերացնել դրա հետևանքները: Հաղորդակցության ազդեցությունը նաև օգնում է շտկել այն թերությունները, որոնք առաջանում են երեխաների մոտ ոչ պատշաճ դաստիարակության պատճառով: Հաղորդակցության դրական ազդեցությունը կարելի է նկատել երեխայի մտավոր կյանքի բոլոր ոլորտներում և հանդիսանում է նրա անհատականության և ինքնագիտակցության զարգացման հիմնական գործոնը:

Երեխաների մտավոր զարգացման վրա հաղորդակցության ազդեցությունը հիմնականում կայանում է նրանում, որ երեխան, շփվելով մեծահասակի հետ, հետևում է նրա գործունեությանը և դրանցից օրինակներ վերցնում: Մեծահասակի հետ շփումը երեխայի համար դառնում է վառ, փոփոխական և անձամբ հասցեագրված ազդեցությունների աղբյուր, որոնք բավարարում են տպավորությունների կարիքը: Հաղորդակցության գործընթացում մեծահասակը հարստացնում է երեխայի փորձը, նա երեխաներին ծանոթացնում է գրքերի հետ, նրանց տանում է ճամփորդությունների և բացում նրանց շրջապատող աշխարհը: Հաղորդակցության մեջ մեծահասակը երեխայի համար խնդիր է դնում և էներգիա է տալիս այն լուծելու համար, ուժեղացնելով երեխայի ջանքերը⁴:

⁴ Марцинковская Т.Д., Авдулова Т.П., Изотова Е.И., Костяк Т.В., Хузеева Г.Р. Социализация детей и подростков. Методический комплекс — М:МПГУ, 2009 г.

Երեխայի և մեծահասակի միջև հաղորդակցության զարգացումը Լիսինան համարում էր յուրօրինակ ձևերի փոփոխություն, որը ցույց է տալիս երեխայի շարունակական մտավոր զարգացման բնույթը:

Նախադպրոցական տարիքում երեխան տիրապետում է ակտիվ խոսքին, ինչի շնորհիվ նրա հաղորդակցական գործունեությունը դուրս է գալիս տեսողական իրավիճակից: Այսպիսով, մեծահասակի հետ երեխայի շփումը ստանում է արտաիրավիճակային ձև՝ դրանով իսկ զգալիորեն ընդլայնելով նախադպրոցական երեխայի կյանքի աշխարհի հորիզոնները: Արտաիրավիճակային հաղորդակցությունը նոր պահանջներ է դնում մեծահասակների վարքագծի վրա. Նրա համար այլևս բավարար չէ ուշադրություն ցույց տալ երեխային և նրա հետ խաղալիքներ խաղալ, այլ նա պետք է ընդլայնի իր պատկերացումները աշխարհի մասին, խոսի այն մասին, ինչը դեռևս չգիտի նախադպրոցականն ինքը:

Արտաիրավիճակային հաղորդակցության երկու ձև կա՝ ճանաչողական և անձնական: Այսպիսով, նախադպրոցական մանկության մեջ առանձնանում են հաղորդակցության ոչ իրավիճակային-ճանաչողական և ոչ իրավիճակային-անձնական ձևերը:

Էքստրիտուցիոնալ-ճանաչողական հաղորդակցությունը զարգանում է վաղ նախադպրոցական տարիքում՝ երեքից հինգ տարեկան: Երեխան ձգտում է համագործակցել մեծահասակի հետ՝ տալով նրան անվերջ թվով հարցեր, քանի որ միայն մեծահասակն է նախադպրոցական երեխայի գիտելիքների հիմնական աղբյուրը:

Նախադպրոցական տարիքում փոխվում է երեխայի հաղորդակցման կարիքի բովանդակությունը՝ ուշադրության և համագործակցության կարիքից վերածվելով մեծահասակների կողմից հարգանքի անհրաժեշտության: Երեխային պետք է լուրջ, հարգալից վերաբերմունք իր հարցերի, հետաքրքրությունների և արարքների նկատմամբ, ուստի կարևոր է, որ մեծահասակը պատասխանի երեխաների հարցերին, որպեսզի նրանց հետաքրքրությունները աննկատ չմնան: Մեծահասակների կողմից հարգանքի անհրաժեշտությունը արտացոլվում է երեխայի վարքագծի և

գործունեության մեջ: Տարիքային այս երևույթը դրսևորվում է երեխաների կամակորոթյամբ, լացակումածությամբ և վրդովմունքով⁵:

Եթե չափահասը հաճախ դիտողություն է անում, ընդգծում է երեխայի անկարողությունը կամ անկարողությունը որևէ գործունեություն անելու, ապա երեխան կհրաժարվի այդ գործունեությունից, նա կկորցնի ամբողջ հետաքրքրությունը այս հարցում:

Այսպիսով, մեծահասակի խրախուսումը ոչ միայն նախադպրոցական երեխայի մեջ վստահություն է ներշնչում իր կարողությունների նկատմամբ, այլև կարևոր և սիրված է դարձնում այն գործունեությունը, որի համար նրան գովաբանել են:

Ճանաչողական հաղորդակցությունը սերտորեն փոխկապակցված է մանկական խաղի հետ: Նախադպրոցականները ընդօրինակում են մեծահասակների գործունեությունը, ակտիվորեն օգտագործելով տարբեր առարկաներ՝ փոխարինիչներ, օրինակ՝ մասնագիտական հատկանիշներ:

Ավելի մեծ նախադպրոցական տարիքում՝ վեց-յոթ տարեկանում, երեխայի հետաքրքրությունն անցնում է սոցիալական հարաբերությունների ոլորտ: Նախադպրոցականների ուշադրությունը գրավում են շրջապատի մարդկանց մեջ տեղի ունեցող իրադարձությունները, վարքի կանոնները, մարդկային հարաբերությունները, մեծահասակների որակներն ու գործողությունները: Երեխաները սկսում են նախընտրել խոսել մեծահասակների հետ մարդկանց կյանքի հետ կապված անձնական թեմաների շուրջ: Այսպիսով, նախադպրոցական տարիքում առաջանում է ամենաբարձր՝ հաղորդակցության արտախրավիճակային-անձնական ձևը:

Անձնական շարժառիթը առաջատարն է ավագ նախադպրոցական տարիքի երեխայի հաղորդակցական գործունեության համար: Հաղորդակցության

⁵ Смирнова Е.О. Особенности общения с дошкольниками. — М.: Издательский центр «Академия», 2000. — 160 с.

անհրաժեշտությունը ձեռք է բերում նոր բովանդակություն, որը բնութագրվում է մեծահասակների հետ փոխըմբռնման և կարեկցանքի երեխայի ցանկությամբ⁶:

Երեխաների համար կարևոր է դառնում, որ իրենց դիրքը համընկնի մեծահասակների դիրքի հետ, քանի որ դա ծառայում է որպես դրա ճիշտ լինելու ապացույց: Ավելի մեծ նախադպրոցական տարիքում երեխայի համար կարևոր է լավը լինել, նա չի պնդում գովասանքի մասին, նրա համար շատ ավելի կարևոր է իմանալ, թե ինչպես վարվել, ինչպես անել ամեն ինչ ճիշտ, այնպես որ նախադպրոցականը պատրաստակամորեն փոփոխություններ է կատարում իր աշխատանքում:

⁶ Марцинковская Т.Д., Авдулова Т.П., Изотова Е.И., Костяк Т.В., Хузеева Г.Р. Социализация детей и подростков. Методический комплекс — М:МПГУ, 2009 г.

1.4. Վաղ նախադպրոցական տարիքի երեխաների հաղորդակցության առանձնահատկությունների էմպիրիկ ուսումնասիրություն

Հետազոտությունն իրականացվել է «Դարպասի մանկապարտեզ» ՀՈԱԿ-ի կրտսեր նախադպրոցական և ավագ նախադպրոցական խմբում: Հետազոտվել է 20 երեխա, որից 10 -ը՝ 3-ից 4 տարեկան (4 աղջիկ և 6 տղա); 5-ից 6 տարեկան 10 երեխա (5 աղջիկ և 5 տղա):

Ուսումնասիրության նպատակը՝ բացահայտել նախադպրոցական տարիքի երեխաների մտավոր զարգացման և հաղորդակցման բնութագրերի միջև կապը:

Ուսումնասիրության առարկա՝ նախադպրոցական տարիքի երեխաներ:

Հետազոտության առարկա՝ նախադպրոցական տարիքի երեխաների հաղորդակցության հոգեբանական բնութագրերը:

Հիպոթեզ. հաղորդակցման առանձնահատկությունները կախված են նախադպրոցական տարիքի երեխաների մտավոր զարգացման մակարդակից:

Հետազոտության ընթացքում օգտագործվել են հետևյալ մեթոդները.

1. «Երկու տնակ» տեխնիկա, որը նախատեսված է երեխայի հաղորդակցման ոլորտը ախտորոշելու համար: Մեթոդի նպատակն է որոշել երեխայի նշանակալի հաղորդակցության շրջանակը, խմբում հարաբերությունների բնութագրերը և երեխայի սոցիոմետրիկ կարգավիճակը:

«Երկու տնակ» տեխնիկա

Երեխայի սոցիոմետրիկ կարգավիճակի վերլուծության արդյունքները ներկայացված են Աղյուսակ 1-ում:

Աղյուսակ 1

Դրական ընտրությունների թիվը%	
Աստղիկներ	20 (5 կամ ավել)
Նախընտրելի	50 (3-4)
Ընդունված	20 (1-2)
Չընդունված	0 (0)

«Աստղ» և «նախընտրելի» կատեգորիաները բարենպաստ են, «ընդունված» և «չընդունված» կատեգորիաները անբարենպաստ են:

Ինչպես երևում է Աղյուսակ 1-ից, այս խմբի երեխաների մեծամասնությունը (70%) ունի բարենպաստ սոցիոմետրիկ կարգավիճակ, իսկ խմբի երեխաների մոտ մեկ երրորդը (30%)՝ անբարենպաստ սոցիոմետրիկ կարգավիճակ:

Այս տեխնիկան հնարավորություն տվեց որոշել երեխայի սոցիոմետրիկ կարգավիճակը և նշանակալի սոցիալական շրջանակը, բացահայտել նախապատրաստական խմբում (6-7 տարեկան) և միջին խմբի (4-5 տարեկան) երեխաների հարաբերությունների առանձնահատկությունները:

Մենք պարզեցինք, որ նախապատրաստական խմբի երեխաների մեծամասնությունն ունեն բարենպաստ կարգավիճակի կատեգորիաներ («աստղեր» և «նախընտրելի»); Խմբի երեխաների մեծ մասը չունի մեկ բացասական ընտրություն. Խմբի մեծամասնությունն ունի երեխաների բավարարվածության միջին մակարդակ հասակակիցների հետ իրենց հարաբերություններից. Խմբում հարաբերություններից բավարարվածության ընդհանուր մակարդակը բարձր է:

Կրտսեր խմբում պարզվել է, որ երեխաների մեծամասնությունն ունի բարենպաստ կարգավիճակի կատեգորիաներ («աստղեր» և «նախընտրելի»); Խմբի երեխաների մեծ մասը ունեն երկու կամ ավելի բացասական ընտրություն իրենց հասակակիցներից. Խմբի մեծամասնությունն ունի երեխաների բավարարվածության միջին մակարդակ հասակակիցների հետ իրենց հարաբերություններից: Խմբում հարաբերություններից բավարարվածության ընդհանուր մակարդակը բարձր է:

Նախապատրաստական և կրտսեր խմբերի համեմատական վերլուծության արդյունքում պարզվել է, որ նախապատրաստական խմբում ավելի մեծ չափով ձևավորվել է երեխաների սոցիոմետրիկ կարգավիճակի հիերարխիան՝ ի տարբերություն կրտսեր խմբի: Նախապատրաստական խմբում երեխաների մեծամասնությունը չունի բացասական ընտրություն, և երեխաների մոտ մեկ երրորդն ունի մեկական բացասական ընտրություն, ի տարբերություն միջին խմբի, որտեղ բացասական ընտրությունների (երկու և ավելի) համամասնությունը կազմում է ընտրության մեծամասնությունը: խումբ. Նախապատրաստական խմբում բացահայտվել են փոխադարձ ընտրությունների ավելի փոքր թվով և իմաստով այս

ընտրությունների ավելի մեծ համընկնում, այսինքն՝ «դրական» կամ «բացասական» փոխադարձ ընտրություն: Ի տարբերություն նախապատրաստական խմբի, միջին խմբում առկա է փոխադարձ ընտրությունների մեծ տարածում, ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական, և փոխադարձ ընտրությունների միջև իմաստային անհամապատասխանության բարձր աստիճան: Նախապատրաստական և միջին խմբերը ցույց տվեցին երեխաների բավարարվածության միջին մակարդակը հասակակիցների հետ իրենց հարաբերություններից և ընդհանուր բավարարվածության բարձր մակարդակ խմբում ունեցած հարաբերություններից:

Այսպիսով, ուսումնասիրելով նախապատրաստական և կրտսեր խմբերում հարաբերությունների առանձնահատկությունները, կարելի է անել հետևյալ եզրակացությունները.

Նախապատրաստական խմբում երեխաների սոցիոմետրիկ կարգավիճակի հիերարխիան ավելի մեծ չափով է ձևավորվում, ի տարբերություն կրտսեր խմբի, հետևաբար, կարելի է ասել, որ նախապատրաստական խմբում ձևավորվել է խմբային տարբերակում, ի տարբերություն կրտսեր խմբի:

ԵԶՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆ

Հիպոթեզը հաստատվեց՝ հաղորդակցության առանձնահատկությունները կախված են երեխաների մտավոր զարգացման մակարդակից:

1. 3-4 և 5-6 տարեկան երեխաների մոտ հայտնաբերվել են տարբերություններ միջանձնային հարաբերությունների ոլորտում.

1.1 5-6 տարեկան երեխաների մոտ բացահայտվել է ձևավորված խմբային տարբերակում. 4-5 տարեկան երեխաների մոտ խմբային տարբերակումը կայացման փուլում է:

1.2 Պարզվել է, որ 5-6 տարեկան երեխաների մոտ ձևավորվել է ընտրովի կապվածություն հաղորդակցության մեջ, ի տարբերություն 4-5 տարեկան երեխաների, որտեղ ընտրովի կապվածություն գործնականում չի նկատվում:

1.3 5-6 տարեկան երեխաների մոտ ձևավորվել են միջանձնային հարաբերություններ, մինչդեռ միջին խմբում միջանձնային հարաբերություններն իրենց ձևավորման փուլում են:

2. 3-4 և 5-6 տարեկան երեխաների մոտ հայտնաբերվել են տարբերություններ հասակակիցների նկատմամբ վերաբերմունքի առանձնահատկությունների ոլորտում:

2.1 3-4 տարեկան երեխաները մրցակցային հակումներ ունեն իրենց հասակակիցների նկատմամբ՝ ի տարբերություն ավելի մեծ նախադպրոցական տարիքի երեխաների, որոնց մեջ գերիշխող դեր են խաղում շփման անձնական դրդապատճառները:

2.2 5-6 տարեկան երեխաների մոտ ձևավորվել են հասակակիցների հետ շփման անհատական առանձնահատկություններ՝ ի տարբերություն 4-5 տարեկան երեխաների, որոնց հասակակիցների հետ հաղորդակցվելու առանձնահատկությունները գտնվում են ձևավորման փուլում:

Այսպիսով, այս աշխատանքը ցույց տվեց, թե որքան մեծ է հաղորդակցության նշանակությունը նախադպրոցական տարիքի երեխաների մտավոր զարգացման համար:

Հաղորդակցությունը մեծ ներդրում է կատարում երեխայի անձի մտավոր զարգացման գործում: Հաղորդակցության գործընթացում երեխան սովորում է սոցիալ-մշակութային նորմեր և կանոններ, որոնց կրողը մեծահասակն է:

Ավելի մեծ նախադպրոցական տարիքում երեխաների մոտ ձևավորվում է հասակակիցների ընկերական ուշադրության կարիքը: Հետաքրքրությունը դրսևորվում է հասակակիցների մեջ որպես մարդու՝ կարևոր և հետաքրքիր՝ անկախ նրա նվաճումներից և ունեցած առարկաներից: Հասակակցին կարեկցելու և աջակցելու ունակությունն անհնար է առանց միջանձնային հարաբերությունների զարգացման բարձր մակարդակի, որոնք ձևավորվում են միայն շփման գործընթացում:

Քանի որ նախադպրոցական տարիքում հաղորդակցությունը երեխայի անհատականության զարգացման և ձևավորման ամենակարևոր գործունեությունն է, անհրաժեշտ է պայմաններ ստեղծել հաղորդակցման գործընթացի արդյունավետ ձևավորման, շփումների և միջանձնային հարաբերությունների հաստատման համար: Մրանով պետք է շահագրգռված լինեն թե՛ մտերիմ մեծահասակները, թե՛ մանկապարտեզի ուսուցիչները:

Հարկ է նշել նաև, որ ն՛ մտավոր զարգացման մակարդակը, ն՛ հասակակիցների հետ շփման հաջողությունը երեխային բնութագրում են որպես հոգեբանորեն պատրաստ/անպատրաստ դպրոցին: Մտավոր զարգացման բարձր մակարդակ և, համապատասխանաբար, լավ հաղորդակցման հմտություններ ունեցող երեխաների համար ավելի հեշտ կլինի հարմարվել սոցիալական զարգացման նոր իրավիճակին, նոր գործունեությանը և, ընդհանրապես, առաջին դասարան ընդունվելու հետ կապված բոլոր փոփոխություններին: Երեխայի անհատականության ներդաշնակ զարգացման, նրա հաջող ադապտացման և հարմարավետ գոյության համար մեծահասակները պետք է շփվեն երեխայի հետ, ինչպես նաև ուշադրություն դարձնեն հասակակիցների հետ նրա շփմանը:

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՑԱՆԿ

1. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте. — М., 1968.
2. Выготский Л.С. Развитие высших психических функций. — М., 1960.
3. Выготский Л.С. "Избранные психологические исследования". — М.: 1956 год.
4. Леонтьев А.Н. Потребности, мотивы, эмоции. — М., 1971.
5. Лисина М.И. Формирование личности ребенка в общении. — М., 1980.
6. Лисина М.И. Генезис форм общения у детей // Принцип развития в психологии / Под ред. Л. Анциферовой. — М., 1978.
7. Лисина М.И. Проблемы онтогенеза общения. М., 1986.
8. Марцинковская Т.Д. Детская практическая психология: учебник. — Москва: Гардарики, — 2000. — 255 с.
9. Марцинковская Т.Д., Авдулова Т.П., Изотова Е.И., Костяк Т.В., Хузеева Г.Р. Социализация детей и подростков. Методический комплекс — М:МПГУ, 2009 г.
10. Мухина В.С. Возрастная психология. Учебник для студ. вузов. — 4-е изд., стереотип. — М.: Изд. центр «Академия», 1999. — 456 с.
11. Обухова Л.Ф. Возрастная психология. — М., 2007.
12. Пиаже Ж. «Речь и мышление ребенка» Спб, 1997 г.
13. Рубинштейн С.Л. «Основы общей психологии» Спб.: «Питер Ком», 1998 г.
14. Семенюк Л.М. Хрестоматия по возрастной психологии /Под ред. Д.И. Фельдштейна: издание 2-е, . — Москва, 1996.
15. Смирнова Е.О. Психология ребенка. — М.: Школа-Пресс, 1997.
16. Смирнова Е.О. Особенности общения с дошкольниками. — М.: Издательский центр «Академия», 2000. — 160 с.
17. Смирнова Е.О., Гуськова Т.В. Исследование общения дошкольников со сверстниками. Вопросы психологии, 1988, № 2, с.167.